घटक ११ – संघराज्यीय प्रणाली – (Federal System)

S1

शासनाचे दोन प्रकार:

① संघराज्यीय	② एकात्मिक
↓	↓
केंद्र व राज्य यामध्ये अधिकारांची विभागणी.	सर्व अधिकार केंद्राकडे.
↓	↓
लिखित राज्यघटना	लिखित किंवा अलिखित
↓	↓
स्वतंत्र न्यायव्यवस्था	स्वतंत्र असू शकते किंवा नसू शकते.
↓	↓
द्विगृही विधिमंडळ	द्विगृही किंवा एकगृही.
↓	↓
अमेरिका, स्वित्झर्लंड, ऑस्ट्रे., कॅनडा, रशिया, ब्राझील, अर्जेंटिना	ब्रिटन, फ्रान्स, जपान, चीन, इटली, बेल्जियम, नॉर्वे, स्वीडन, स्पेन.

* फेडरेशन ⇒ फेडस – लॅटिन शब्द → अर्थ करार किंवा सहमती.

घटकराज्यांच्या सहमतीनुसार राज्य स्थापन होते.

राज्याना अमेरिका ⟶ स्टेट्स

स्वित्झर्लंड ⟶ कॅन्टन

कॅनडा ⟶ प्रोव्हिन्सेस

रशिया ⟶ रिपब्लिक्स.

अमेरिका ⇒ अनेक राज्य एकत्र करून तयार झाले. — एकत्रिकरण

कॅनडा ⇒ मोठ्या एकात्मिक राज्याचे संघराज्यात रुपांतर — विघटन.

⟹ भारतीय संघराज्य प्रणाली ही कॅनडाच्या प्रणालीवर आधारलेली आहे.

(कॅनडाच्या प्रणालीत सामर्थ्यशाली केंद्र –
साम्य → स्थापनेची पद्धत (विघटन)
संघ ही संज्ञा वापरली आहे.
केंद्राला अधिक अधिकार

* राज्यघटनेची संघराज्यीय वैशिष्ट्ये:

① दुहेरी राज्यव्यवस्था:
केंद्र व राज्य यामध्ये कामे तसेच अधिकारांची विभागणी.

② लिखित राज्यघटना:
जगात आकारमानाने सर्वात मोठी व लिखित. संरचना, संघटन, अधिकार, कार्ये यांचा समावेश.

Scanned by CamScanner

४२

③ अधिकारांचे विभाजन:

परिशिष्ट ७ मधील केंद्रसूची, राज्यसूची, समवर्ती सूची यांनुसार केंद्रात व राज्यात अधिकारांची विभागणी.

केंद्रसूची — १०० विषय (सुरुवातीला ९७)
राज्यसूची — ६१ विषय (६६)
समवर्तीसूची — ५२ विषय (४७)

* १०१ वी घ.दु. - २०१६ — केंद्रसूची: ९२ व ९२क वगळले - १००-२ = ९८
राज्यसूची ५२ व ५५ वगळले - ६१-२ = ५९

④ राज्यघटनेचे श्रेष्ठत्व

राज्यघटना हा देशातील सर्वोच्च कायदा:

⑤ ताठर राज्यघटना

⑥ स्वतंत्र न्यायव्यवस्था

⑦ द्विगृही व्यवस्था.

Scanned by CamScanner